

רפג באר הגולה

הלכות ראש-חודש סימן תכ תכא תכב

תכ אם הנשים רשאות לקונן בראש-חודש, ובו ב' סעיפים:

א לשנה מועד קצת
כ"ח ב טור בשם
הלכותיו רש"י בשם
רש"י וידיעה דעה
בסיון והא
במכ"ס ובקטן תשובת
המאנים

א *על המת נשים מענות, שפולין אומרות כאחד, ומטפחות, דהינו להכות פה אל פה, (א) אבל לא מקוננות, שתהא האמת אומרת והאחרות עונות אחריה; ואחר שנקבר המת, לא מענות ולא מטפחות: ב (ב) באומרים צדוק הדין וקדוש: הגה (ג) ואין נוהגין בן, וצמח ביונה-דעה סימן תא סעיף ו בהג"ה, וכן בכל הנשים שאין אומרים בהם (ה) פתח (מנהגים), (ד) וכן בערב-שבת אחר תצות, יש אומרים שאם קוברין מת (ה) בלילה, שאין אומרים קדיש ולא צדוק הדין (כל ב'):

תכא קריאת 'ובראשי חודשיכם' קדם פסוקי דזמרה, ובו סעיף אחד:

א טור, עממי לעיל
סימן תכ

א *נוהגין באשכנז (א) שאומרים פרישת 'ובראשי חודשיכם' שחרית אחר פרישת התמיד, ובספרד אין נוהגין לאמרה, לפי שעתידין לקרות אותה בספר-תורה:

תכב סדר התפלה והלל בראש-חודש, ובו ז' סעיפים:

א ברוך שכתב כ"ד
ב שם דרימא
ב פריא ברכות כ"ט

א *ערבית שחרית ומנחה מתפלל י"ח ברכות (א) ואומר (ב) 'יעלה ויבוא' ב'רצה'. ואם לא אמרו בערבית אין מתזכרין אותו (ב) ובאניה קיום שנקבר שאינו חוזר, עין לעיל (ג) (ג) סימן רצד סעיף ד (ה), בין שראש-חודש יום אחר בין שהם שני ימים, מפני שאין מקדשין את החודש (ג) בלילה: אבל אם לא אמרו שחרית ומנחה, (ג) (ג) (ד) מתזכרין אותו. וואם נזכר קדם שהתחיל

שערי תשובה

[3] סימן רצד, עב"ח. וצמח בשלמית-מנהג בשם טאמ-מרחבי דאפילו לא סמך רק הזכיר השם אינו חוזר: [2] מהזכיר, עב"ח. וצמח פריא וכו', ויש בשינוי-ברכה בשם נרש"א, דאפילו כבר התפלל מוסף צריך לחזור ולקשואיז מנחה בספול מנחה

(ב) יעלה ויבוא, והשמש נחל תפלתו קדם הצבור, וקשיגוע ליצלה ויבוא ירם קולו לטשמיצ בצבור, עין סימן קיד: (ג) סימן רצד, דהינו תפח קשסם הברכה אפילו לא התחיל צדן מודים, עין סימן רלו ט"ב וצמח סימן קח: (א) מהזכיר, ודוקא אם צדן לא התפלל תפלת מוסף, אבל אם התפלל מוסף איצ

משנה ברוכה

א (א) שאומרים פרישת 'ובראשי חודשיכם', כדי לפרסם שהוא ראש-חודש: [מ"א]:

א (א) ואומר 'יעלה ויבוא' ב'רצה'. ומבאר לעיל בסימן רלו סעיף ב דמכריז השליט-צבור (ה) בין קדיש לתפלה שהוא ראש-חודש, ולא חשיב הפסק פיון שהוא צדף תפלה: (ב) ובאניה וכו', עין לעיל בסימן רצד, ושם מבאר דמשהתחיל לומר 'ועתה' והזכיר ברוך אמה ה', (ג) אפילו לא סים 'המחזיר' וכו' נמי אינו חוזר: (ג) בלילה, ולא היה צדן קדשת ראש-חודש על היום, ואפילו בליל שני של ראש-חודש שנה טעם זה, שכלל יום שני הוא רק משום פסקא, דאלו היום ראשון היה קדש היום שני הוא חל: (ד) מהזכיר אותו, כתב הנקטת הגדולה, דדוקא בפסוק קדם שהתפלל מוסף, אבל אם לא נזכר עד שהתפלל מוסף, (ג) יצא בריבד (ד) כמה שהזכיר קדשת היום בתפלת מוסף ואין צריך

שער הצינ

(ב) ובחיי-אדם הלכות ראש-חודש פסקאם אם בתוך הברכה קמים וקפד, מחמת שאין לו כצח פלמיר-תכס לשנן מה: (א) עין שם, ודוקא על ראש-חודש, אבל בשאר ימים שאין אומרים בהם פתח, דמדינא אין התקפד צטור בתו, אין להחמיר בזה: (ג) והשמיטתי ממנו חודש נסן דהשיגו האלה בזה, עין שם: (א) כי בבאר הג"ה כתב טעם לדון זה מה דפסקנו לעיל בסימן קלא סעיף ג לענין גפילת אפים, וצמח שם ב"ט דגם שם מפר בין השמיטתו: (ה) ודוקא בין קדיש לתפלה: (א) אבל קשהא עימר דברכה קריאת שמיצ בין הפקס צטור להפסיק, כמבאר שם: (ג) שם דמשה ברוכה, וכן כסב בשערי-תשובה: (ג) לכאורה דוקא לענין שחרית, אבל אם התפלל מנחה ולא הזכיר 'יעלה ויבוא' והתפלל אחר-כך מוסף אינו מוציל לזה, דאי לא הימא הכי אפאי קמא לן דאם שבת להזכיר יעלה ויבוא בתפלת המנחה יחזר והתפלל, הלא מסתבא התפלה מוסף והזכיר בו קדשת היום: אכן יש לדחות, דזכירת קדשת היום במוסף אינו מקון רק על מה ששקלל מקדם ולא הזכיר אבל לא על מה ששקלל אחר-כך, וצמח צדף עיין: (ד) נראה לי דאף לדעה זו, אם ארע שהתפלל מנחה מקדם מוסף והזכיר 'יעלה ויבוא' אין זה תקון למה שלא הזכיר בשחרית, דאין לנו אלא מה שנאמר בגמרא שמוסף הוא תקון לתפלת שחרית, וצמח בן יחזר והתפלל עוד תפלה לשלומית על שחרית, וכן מוכח מדברי הרא"ש על איתא סמגא בברכות, עין שם לענין שלים-צבור:

מילואים הלכות ראש חודש סיון תיז המשך מעמוד הקודם

22) ובטעם הדבר כתב לקמן (סי' תקנ"ט ס"ק יא), שאין לומר סליחות וידידים בערב שבת במנחה.

23) שכתב שם (סי' כא) שהכרעת הרמ"א לענין תענית שיחיד מר על עצמו בערב שבת, שמעיקר הדין אינו צריך לחשלים, והתענית היא רק עד שיגאו הציבור מבית הכנסת, ואפילו אם מקדימים להתפלל ערבית של שבת מפלג המנחה, אלא שעדיף שבקבלת התענית יפרש שאינו מתענה אלא עד אנ.

הדו"ק (שם סי' כב), שלענין תענית בערב ראש חודש שחל בערב שבת, יש לחלק בין אם בפעם הראשונה שהחל להתענות בערב ר"ח חלה התענית בערב שבת, לבין אם חלה באמצע השבת, ודאה מה שכתבנו שם.

לימודו וכדו' יכול לאומרו לכתחילה בקול רם, מאידך, דעת הגרי"ה קניבסקי (דעת נוטה, קיש' הע' 28) לענין 'ברוך שם כבודו' וכדו' לאחר ברכה לבטלה, שיכול לאומרו בקול, וכן לענין אסירות 'ברוך שם כבודו' בתפילת יום כיפור קטן רענו (מצדדי בית הכנסת חזון איש (לירמון) פ"ז טע"א) לאומרו בקול.

21) והסליחות חפויים שחגגים לומר לפני תפילת מנחה, כתב הגרי"ה קניבסקי (אש"י ישראל פליס הע' כט) שלא יתחילו לאומרם קודם שחגגו זמן תפילת מנחה, כיון שזמן מנחה הוא עת רצון.

ואם לא סימו את תפילת יריב קטן עד השקיעה, הורה הגרי"ה אלישיב (קובץ מבקשי תורה ח"ג עמ' ס) שאפשר לסיימה אף אחר השקיעה, כיון שאינה כתחנת.

הלכות ראש חודש סיון תכא תכב המשך מעמוד רפג

סימן תכב

סדר התפילה והלל בראש חודש

[משגיב סי' א]

[אומרו 'יגדלנו' (בבבא'י) וכדו', ולא קשיב קפס"ק דין שיהיה צריך תפילה].

1) וגם המתפלל ערבית מבעוד יום, כתב לעיל (סי' קח ס"ק כא) ולקמן (סי' תכ"ד ס"ק ב וסי' תרנ"ג ס"ק ד) ובשע"ה שם סי' ו' שאומר 'יעלה ויבוא' המתפלל ערבית במחצית ראש חודש מבעוד יום, שמעמ' לקמן (סי' תכ"ד שם) שאין צריך לומר 'יעלה ויבוא' כיון שכבר עשהו חל.

2) ואף להכריז בחנוכה ובפורים על הגיטות, כתב לעיל (סי' רלו ס"ק ו') שמוחר ואינו נחשב להפסק, אף על פי שאם שכח לאומרו אינו צריך לחזור.

ולחגיגה קולו באמצע תפילת הלל כשמציע ליעלה ויבוא, כדי להזכיר לציבור לאומרו, הורה החזו"א (ארחות רבם ח"א עמ' רה) דעת נוטה תפלה תשובה קטן, שלא יעשה כן, משום שאין זה דרך ארץ לתפילה. והדו"ק הגרי"ה קניבסקי (שם) שמים המנהג להקל בזה וגם החזו"א לא אמר שחזר אסור אלא שאינו דרך ארץ, וכן הורה הגרי"ה אלישיב (פני תפילה עמ' פח) שמוחר להגביה קולו, כיון שהוא לצורך התפילה. מאידך, דעת הגרי"ה איערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ח ארחות הלכה ח"א ע' 20) שלא יעשה כן אחר מחמתפלים מפני שחזר מנחה, אלא חקא השיץ או חשמש ימנו כן.

[שע"ה ס"ק א]

[דקא דין קיש' (להלכה)].

3) ודקא בתפילת ערבית, אבל בתפילת שחרית, כתב לעיל (סי' רלו ס"ק ד') שאסור להכריז, כיון שסמיכות גאולה לתפילה בתפילת שחרית חמורה יותר מבתפילת ערבית.

[משגיב סי' ב]

[פני ציטו חת"ש].

4) חוסיק שם (סי' ט) שכיון שאינו צריך לחזור, אם חזר חרי זה נחשב להפסק בתפילה.

ואם נזכר ששכח 'יעלה ויבוא' לאחר שאמר 'השם', וחשב שהדין הוא שצריך לחזור ולק' סיים 'למדי חוקין', כתב הגרי"ה קניבסקי (אש"י ישראל פליס הע' לו) שאמר עכשיו 'יעלה ויבוא'.

1) (ידו"ט טע"א) והדעת תורה (סי' רכ"ד ס"ב) שמוחר לבדו, משום שאין זה צידוק הדין אלא ברכת השבח, וכן הורה החזו"א (דע"ה) ודעות פ"ז ס"א, אמנם, בספר ארחות רבנו (ד"ב עמ' קמ"א) הובא שהגרי"ה קניבסקי שאל את החזו"א אם יבדוק ברכה זו בתשעה באב, ולא ענה לו, אך דעת הגרי"ה קניבסקי שהמברך לא הפסיד, וסיים ביקש מאחר שיבדוק ויציא אותו.

2) וכמו שהדו"ק חז"ר (סי' ב), שבין יום כיפור לסוכות וכן מראש חודש סיון עד שבועות אפשר לומר צידוק הדין.

[שע"ה ס"ק ב]

[השקטני ספ"ה ח"ג נ"ן פהשיגו קטליה נקה, ע"ה עמ' 9].

8) שכתב (בסי' ב) שבחודש ניסן אפשר לומר צידוק הדין על תלמיד חכם, כיון שאיסור זה הוא רק מנהג.

[משגיב סי' ה]

אכל בדין השקטנות יכול לומר צידוק הדין (קדושה).

9) וקהל שהתפללו ערבית מבעוד יום, כתב המקור חיים (בקצור הלכות) שאין אומרים אחרי התפילה צידוק הדין, ואפילו קודם שקיעת החמה, וכן כתב הפרי"מ (משכ"ז סי' א).

[שע"ה ס"ק ג]

ה"ה שם קט"ו פ"ה (שקטנות).

10) ולענין מנהג ירושלים, כתבנו לעיל (סי' קלא ס"ק י) בשם הגרי"ה אלישיב הגרי"ה איערבך שהמנהג שלא נופלים על פניהם לאחר שקיעת החמה, ואם כן לכאורה לפי זה גם צידוק הדין אין לומר לאחר שקיעת החמה (הע' הפני ברוך עמ' חק).

סימן תכא

קריאת 'ויבראשיו חודש' קדם פסוקי דזמרה

[משגיב סי' א]

דני לפרקם שיהא ראש חודש.

1) חוטטם בפרטום זה, כתב המחציה"ש (סי' א), ולעיל סי' מה ס"ק ג' שהוא כדי שלא יעצרו על קידוש החודש שעל ידי בית דין, כיון שרוב האנשים לא ראו את חידוש הלבנה, וגם כיום שאין מקדשים על פי בית דין, מים נהגים אנו במנהג אבותינו. והעורך השלחן (סי' א) כתב, שהוא כדי שיהיה לומר 'יעלה ויבוא'.

הלכות ראש חודש סיומן תב תכא תכב

המשך מעמוד קודם

5) ואם אמר יעלה ויבוא, אך במקום לומר 'ראש החדש הזה' הזכיר את אחד החגים, כתב הערוך השלחן (סי' תפז סוף סיד) לענין אמירת יעלה ויבוא בירושלם, שאם הזכיר חג אחר לא יצא ידי חובה, ולכאורה הוא הדין כאן, וכן כתב המקור חיים (סי' קח סי"ב), וכן משמע לקמן (סי' תפז סוף יא), שכתב שאם בירושלם לא הזכיר את שם החג לא יצא, ואף שהזכיר שהיום ירושלים.

ואם חשב שצריך לחזור ולהתפלל, ולאחר שהתחיל להתפלל שנית נזכר שאינו צריך לחזור, כתב השערי תשובה (סי' קיד ס"ק ט, וסי' תרפ"ב ס"ק א) שיפסיק אפילו באמצע הברכה.

[משנ"ב ס"ק ד]

מחזירין איתו⁵¹.

הלכות ראש חודש סיומן תכג

המשך מעמוד רפה

לקמן (סי' תקפ"א ס"ק ב) שיברכי נפשי אומרים אחרי תפילת מוסף, ויש שנוהגים לומר גם שיר של יום אחר תפילת שחרית, וכמו שכתב הכל בו (סי' מג) שיש לומר גם שיר של יום וגם ברכי נפשי. וכן כתבו השו"ת כנסת הגדולה (סי' קל"ג אות ג) והמגן אברהם (סי' קל"ב סוף ס"ק ד) בשם כנסת הגדולה (סי' קל"ג). מאידך, דעת הגרי"א (מעשה רב אות קנ"ק-קנ"ה) שאין לומר ביום אחד שני מזמורים, ובראש חודש יש לומר רק 'ברכי נפשי', ואפילו כשחל בשבת. וכן משמע בדרישה (סי' קל"ג אות ב).

ולדעת הגרי"א הנ"ל שאומרים רק 'ברכי נפשי', לא הזכיר במשנ"ב אם יש לומר תחילה 'היום יום ראשון' (או שני וכו') בשבת שבו היו הלויים וכו'. ודעת הגרי"א פראנק (מקראי קודש פורים סי' ט) שיש לומר כן, כדי לקיים בזה את מצות 'זכור את יום השבת לקדשו', וכמו שכתב הרמב"ם (שמות כ ח) שהמזנה את היום בשבוע מקיים מצוה זו. והוסיף הגרי"א פראנק, שיש לדלג על המילים 'שבו היו הלויים אומרים', כדי שלא יהיה משמע שזה השיר שאמרו אף בימות החול.

חול, יפסיק אפילו באמצע הברכה, ובמשנ"ב שם (סי' ה) כתב שכן פסקו האחרונים. והא"ר שם (סי' ט) כתב בשם הכל בו (סי' יא), שהוא הדין בריח שיפסיק באמצע הברכה, אלא שהמשנ"ב שם (סי' ט) הביא את דברי הא"ר רק לענין יו"ט שדינו כדיון שבת, ולא הזכיר מה הדין בריח.

11) ואם טעה בתחימת הברכה האמצעית ובמקום לומר 'מקדש ישראל וראשי חדשים' אמר 'מקדש ישראל והמנונים', כתב בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' יט) שלא יצא ידי חובה, וכן הורה הגרש"ז אדערבך (הליכות שלמה ראש חודש פ"א סי' יז). מאידך, הגר"מ"מ שך (ישרון מאסף תורני נ"א) עמ' רפ"ג) כתב שאינו צריך לחזור, משום שגם ריח נחשב בכלל כל הזמנים ומעדי השנה.

[משנ"ב ס"ק ט]

ראו"מ מזמור קריכי נפשי⁵².

12) ולענין אמירת שיר של יום בנוסף לאמירת 'ברכי נפשי', כתב

הלכות ראש חודש סיומן תכד תכה

המשך מעמוד 570

אביו הגרי"א (הובא בתשובות והנהגות ח"ב סי' קכח) לענין בין השמשות של שבת, שמדין 'תוספת שבת' יכול לברך ברכה זו בשם ומלכות.

6) ומקור דינו של המג"א (שם ס"ק א) הוא בשו"ת מהרי"ל (סי' ט), שכתב כן לענין אמירת 'על המיסים' בברכת המזון שבסעודת פורים. ואמנם לענין סעודת פורים כתב המשנ"ב לקמן (סי' תרצ"א ס"ק טז) בשם המג"א (שם ס"ק ט), שאם נמשכה סעודתו עד הלילה והתפלל ערבית לפני שבירך ברכת המזון, תחלק הפוסקים אם יאמר אחר כך 'על המיסים'. וסיים שם, שראוי לברך קודם שיתפלל, כדי להוציא את עצמו ממחלוקת הפוסקים.

סימן תכה

דיני ראש חודש שחל להיות בשבת

[משנ"ב ס"ק א]

שְׁהָרִי קָבֵר הַנִּפְסִי שֶׁקָּבַר בַּבִּיעִית⁵³.

1) טעם נוסף כתב לקמן (סי' תפז סוף ט) לענין יום טוב שחל בשבת, שעיקר הנוסח של יעלה ויבוא מיוסד על הזכירה של עם ישראל לפני ה', הרי 'זכרון' נאמר רק ביו"ט ובראש חודש, ככתוב (במדבר י

היטב (שם סוף ס"ק ח) כתב שיכול לומר 'רצה' במצאי שבת רק עד שיעור עיכול של מה שאכל בשבת עצמה [ואף שממשיך לאכול גם במצאי שבת], ובשו"ת שבט הלוי (חיד' סי' יח אות ג) כתב, שכמוזמה שאין המנהג כהבאר היטב הנ"ל, אלא כמשמעות דברי המשנ"ב.

ואם היה להיפך, שהתחיל לאכול בערב ריח וסיים אכילתו בריח, מבואר לעיל (שם ס"ק ל"ג) שצריך לומר יעלה ויבוא, שכל מה שנחלקו שם היינו רק אם התחיל לאכול בערב ריח שחל בשבת ונמשכה סעודתו לתוך ריח, האם מלבד הזכרת ריח עליו להזכיר גם את השבת. ובאופן זה, משמע לעיל (סי' רצ"א ס"ק ל) שאף אם אכל בריח רק מעט צריך לומר יעלה ויבוא.

ובאופן זה שאכל בריח ומברך לאחר ריח, אם שכח יעלה ויבוא וזכר קודם ברכת 'הטוב והמטיב', כתב בביה"ל לעיל (שם סי' ר"ה מוזכר) שיכול לברך 'אשר נתן' וכו' בלא שם ומלכות, כיון שהשו"ע שם לא הכריע בדיון זה, ורק בגלל הספק כתב שהקובע בדיון זה הוא תחילת הסעודה, שהרי השו"ע לעיל (סי' רצ"א ס"ק א) כתב שמי שאכל בערב שבת ומברך בשבת, צריך לומר 'רצה'.

ואם התארכה סעודתו עד בין השמשות, כתב הקצת השלחן (סי' מז ס"ג ובר"ה שם ס"ק ט) לענין סעודת שבת, שגם בבין השמשות כבר לא יאמר ברכה זו בשם ומלכות. מאידך דעת הגרי"ז מבריסק בשם

הלכות ראשי תיבת סימן תכב

באר הגולה 566

מ'ודים', (ה) אומר במקום שצדק. ואם לא נזכר עד אחר שהתחיל 'מ'ודים', אם נזכר קדם שהשלים תפלתו (ו) חזר ל'רצה', ואם לא נזכר (ז) עד שהשלים תפלתו חזר לראש. (ח) ו'ואם הוא רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו ונזכר אחר שהשלים תפלתו (ט) קדם (ז) ש'נזכר רגיל, חזר ל'רצה': הגה ואם הוא ספק אם הפיר או לאו, (ס) אינו צריך לחזור (כל בו הלכות תפלה, (יא) ושליח צבור ששכח מלהזכיר בשחרית, ענין לעיל סימן קכו: ב (יב) *ה'קורים (ו) (ז) *הלל בדלוג, בין יחיד בין צבור.

באר היטב

לחזור, כנראה, ע"ש. ועי' סימן קכו ס"ק ד מ"ש: (ז) ש'נזכר. ואם אמר יחיד לרצון הו' פעוקר רגלי, עמ"א: (ס) א"צ. והקשו האחרונים מ"ש סימן קיד ס"ח דאם נספק אם אמר משיב הרוח אמרין תנקה לעומר כמו שהוא רגיל בלא משיב הרוח וצריך לחזור, ע"ש, וצ"ע באחרונים מה שתרצה ע"י, והב"י והפ"ח פסקו דפסוקין אותו וכ"פ הרוקח וכ"פ הל"ח בראיות ברורות וכן יש לתורות, דהרי ציננו ראות ש'התפלל להתפלל בלא תעלה ויבוא, מ"א. ושכנה"ג כתב: צ"ע דאיכא פלגא בזה ויש מקום לומר שב ואל תעשה עדיף ולא לחזור, מיהו הטוב והנשר שיתפלל בתורת נדבה, ע"ש. וצ"ע הל"ח ח"א סימן עת, וצ"ע מ"ש הש"י: (י) הלל. ואין קורין הלל בבית העל דא"ל שם לא המתיים ואלו ה' דהרי כלעג לרש. וצ"ע סימן קלא ס"ק י מה שכתבתי שם. נשים פטורות מכל הלל מפני שהוא מ"ע שח"ג. ועמ"א, וצ"ע ידאמין:

משנה ברורה

לחזור ולהתפלל שחרית, וכמו דמקלעין בזה בסימן קכו סעיף ג בשליח צבור להתפלל, יש להקל בזה על-ב-פנים בנחיד בדעבד, והעמיקו במגן אברהם שם בסעיף קטן ג; אבל בשיורי ברכה בשם הרשב"א נהב, דבנחיד לעולם חזר ואפילו בבר התפלל מוסף, וכן הסכים בספר מור וקציעה, אלא דבסבד דמקל מקום משום ספק ונחנה דאם אינו חב מתפלל הוא בתורת נדבה, אכן אם פשהה מתפלל ג' ראשונות על דעת להתפלל מוסף (ס) נזכר שלא אמר 'עלה ויבוא' בתפלת שחרית, בודאי יש להורות שישם התפלה בשל שחרית ואחר כך יתפלל מוסף: (ה) אומר במקום שצדק. ואחר כך יאמר 'מ'ודים', והנה אפילו כבר אמר וסיים ברכת יתחננה, ואם לא סים עוד 'יתחננה' רק אמר ברוך אשה ה', כתבנו לעיל בסימן קיד סעיף ו בבאור הלכה דנכון יותר לסים 'למדי חק' כדי שלא יהיה חזרה השם לבטלה, ויאמר 'עלה ויבוא' ואחר כך יאמר עוד הפעם יתחננה, וכן נהב בשערי תשובה: (ז) חזר ל'רצה'. דג' אחרונות תשובות כאחת: (ז) עד שהשלים תפלתו. הנו שפסם ברכת 'שים שלום' (ו) ואמר 'יהי לרצון' וכו', דיהי לרצון מכלל התפלה הוא, וכדלעיל בסימן קכב: (ח) ואם הוא רגיל וכו'. ואין נפקאמנה בזה בין אם אומר תחנונים קדם 'יהי לרצון' רגיל. נקט האי לשון משום דהמחבר מקרי ש'ענין לא אמר תחנונים, רק דכין דרגיל, משתמא תחיל לומר גם עשה, אבל אם כבר אמר תחנונים וסיים אותם ואין במחשבתו לומר עוד, אפילו עדין לא עקר רגלי, (ס) כמי ש'עקר דמי וחזר לראש התפלה: (י) אינו צריך לחזור. טעמו, דכיון שאין עוברין שלשים יום שאין מוכיחין בו 'עלה ויבוא' אין זה תנקה שלמה לומר שבוודאי לא תפיר, ומכל מקום להלכה לא נקטינן פו, (ט) דרב האחרונים ונקטע פלם חולקין על זה וסוברין דאפילו בספק צריך לחזור ולהתפלל, דמשתמא התפלל פנו שנגיל בקל יום בלא 'עלה ויבוא', מיהו, כבר כתבנו לעיל בסימן קיד במשנה ברורה שצ"ק קטן לח בשם האחרונים, דאם בודאי לו שהיה בודאי לו לומר מעין המאמר בחוף התפלה ולאחר זמן מפלג נפל ספק בלבו אם נזכר בתפלה או לא, אין צריך לחזור, אף כל זה אם הספק נפל לו לאחר זמן, (י) אבל אם נתעורר לו הספק מיד אחר התפלה יש לו לחזור: (יא) ושליח צבור וכו' בסימן קכו. וישם מבאר שאין צריך לחזור משום טרמא דצבורא⁽¹⁾, ויש לו לסמך על תפלת מוסף שיתפלל וישם נזכר קדשת היום: ב (יב) וקורין הללו

שער הציון

(ס) שצרי'השיבה: (י) קנא אברהם, וכן כתב הרא"ה בהלכותיו לברכות: (ז) פן משמע מאלה בפה וכן כתב להרא"ה בהלכותיו, ודלא פתחית ט'שקל ש'נפסק בזה: (ב) פן כתב מקרא אברהם וכן כתב הרא"ה בהלכותיו, עוד פשוט, אם דברו לומר אחר תחנונים עוד פעם 'יהי לרצון' כמנהג הסוחרים (וכתבאר לעיל בסימן קכב במשנה ברורה בשם אחרונים), כל שלא סים 'יהי לרצון' שני הוי כלא סים, דהוא גמ"ס מכלל התפלה, וכן נהב באלהי' (ה) ט"ז ומקרא אברהם וקרי חדש ואלהי' רבה וסגורא וביחטאיה, ולכן לא תפסקו מה שכתבנו בבאר היטב בשם נקטת הגדולה להתפלל וקרא בתורת נדבה: (י) משמע דלא סבירא להו פה"ס דבריו, ומכל מקום קשה קצת על השערי תשובה שכתב גמ"ס מוסף בפר"י וס' בשם סתרי מולר, ולא נזכר שמש"ו משמע איכא:

שערי תשובה

שחים, ואפילו נזכר בעת תפלת מוסף אין מתפלל תשובה אלא במנחה, ע"ש; ואם פשהה מתפלל ג' ראשונות ע"ד להתפלל מוסף נפל בדעתו שלא אמר בשחרית יעלה ויבוא וסיים בתפלה בשל שחרית ואחר כך יתפלל מוסף, ע"ש שכיב מח"ב בשם נדב אמת, וצ"ע לעיל סימן קכו לענין אם יש לסמך לכוון בברכה ש"י. וכתב בש"ח: מי שפשהה סמך לכהני' יש לו חלון פתוח לכהני' ומתפלל עם הצבור ונכח תעלה ויבוא, אין יוצא קבוצתו לתפלת ש"י, ש'הטעם שכתב סמך לכוון כדי שלא יפשהה צבור לא ש'נזכר כאן, שהוא במקום שאין רואין, ע"ש: (ז) ש'נזכר. ענין בה"ש. וצ"ע שית' בשם מ"מ דאם אמר בא"י, אע"פ שלא אמר המחזיר שכינתו הרי' קאלו סים הברכה לגבר וצריך לסים ולומר יעלה ויבוא לכוון שיתחיל מידים, ובש"ח חלק ע"י עפ"י טרמקא וסגנית, ודעתו ש'סם למדי חק' חזר לרש, ואם צריך לחזור לראש א"צ לפתח אדני שפ"י, ע"ש. וצ"ע כד"י בשם סתרי מולר, מי ש'נזכר ברכה שהוא ר"ח וקשטת תפלתו וספסאם אמר תעלה ויבוא, אעפ"י חזר, הסתמא שכן וסברה נקט ואמר, ע"ש: (י) הלל. וכתב בשערי תשובה שאין לטעם

באור הלכה

* וקורין וכו'. איתא בש"ס בגמ' כי דהלל נמנה על היום⁽¹²⁾ ונחזי בהלל דליל פסחים. ואיתא בתשובת שאלת'נעפ"ן, דהלל שכתב לתפלת שחרית, וצ"ע אין לטעם עד אחר הללו⁽¹³⁾, אם לא למאן דחליש לבא דמסר, ואפילו מנה חסידות ליכא, וצ"ע קראת הלל בבית העל דהוא בודאי שבעה, ענין לעיל בסימן קלא במשנה ברורה סעיף קטן כ: * הלל. כתב רמב"ם: בהלל אף-על-פי ש'נצא מוציא, בין בנחיד בין בצבור, ודוקא שאינו בקי שאינו יודע לענות, אבל אם יודע לענות, אם נצא אינו מוציא אלא-אם-כן עונה אחריו 'הללויה', עד כאן לשונו. וכתב סגן אברהם דריש דבריו הוא פשוט, וכן מבאר בכתבא בש"ס בשלח פ"ק ג דראש השנה: בהלל ובמנהג אף-על-פי ש'נצא מוציא והנהיג-חיים פתח דכ"ק ג דראש השנה לא נאמר אלא לענין ברכות ולא לענין הלל, ואשקמיטתה שלח דוקא. ומה שמשפסם דכל זה אם אינו בקי, הוא ט"ש דספד דף לח דגדול וסבירא להו עונה אחריו 'הללויה', אלא דצריך עלי-פלגים לענות 'הללויה' וסבירא להו דהוא לעצמו, ואם-כן ב'שים דראש השנה דפסיק ותני פסם אף-על-פי ש'נצא מוציא ולא מצריך לענות, מקרי בשאינו יכול לענות ונמנה קצת, דהאיד אע"פ שלא נהא יכול לענות כתב 'הללויה' ונמנה ואפילו דאנו יודע באינה מקום לענות ו' המכה, ומה שכתב רמב"ם ונמנה דבריו נצא, לאו דוקא, דהוא הדין אפילו בלא נצא נמי אינו יכול להוציא חזרו בכול לענות אלא-אם-כן עונה, וכן כתב האלהי ברה, והרב פרי חוש פסח דדוקא נצא צריך לענות, אבל אם עדין לא נצא בצעמו ומבדק לעצמו ולחברו, אפילו לא ענה חברו דבר נצא, וקאסיצי לה מוסקא

(ז) א' אחר 'יהי לרצון', דכל שהוא עוסק עדין בתחנונים או ש'ענין צריך לומר תחנונים לא מקרי צדין סלוק תפלה: (ט) קדם ש'נזכר רגיל. נקט האי לשון משום דהמחבר מקרי ש'ענין לא אמר תחנונים, רק דכין דרגיל, משתמא תחיל לומר גם עשה, אבל אם כבר אמר תחנונים וסיים אותם ואין במחשבתו לומר עוד, אפילו עדין לא עקר רגלי, (ס) כמי ש'עקר דמי וחזר לראש התפלה: (י) אינו צריך לחזור. טעמו, דכיון שאין עוברין שלשים יום שאין מוכיחין בו 'עלה ויבוא' אין זה תנקה שלמה לומר שבוודאי לא תפיר, ומכל מקום להלכה לא נקטינן פו, (ט) דרב האחרונים ונקטע פלם חולקין על זה וסוברין דאפילו בספק צריך לחזור ולהתפלל, דמשתמא התפלל פנו שנגיל בקל יום בלא 'עלה ויבוא', מיהו, כבר כתבנו לעיל בסימן קיד במשנה ברורה שצ"ק קטן לח בשם האחרונים, דאם בודאי לו שהיה בודאי לו לומר מעין המאמר בחוף התפלה ולאחר זמן מפלג נפל ספק בלבו אם נזכר בתפלה או לא, אין צריך לחזור, אף כל זה אם הספק נפל לו לאחר זמן, (י) אבל אם נתעורר לו הספק מיד אחר התפלה יש לו לחזור: (יא) ושליח צבור וכו' בסימן קכו. וישם מבאר שאין צריך לחזור משום טרמא דצבורא⁽¹⁾, ויש לו לסמך על תפלת מוסף שיתפלל וישם נזכר קדשת היום: ב (יב) וקורין הללו

תלכות ראשיה' ש'מן תבב

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ד]

ואפלו כבר התפלל מוסף וכו', מתפלל הוא בתורת נדבה.

6) ובאופן זה שכבר התפלל מוסף וחוריד את התפילין וחרר ומתפלל שחרית, כתב בשו"ת בית שער (אורח סי' קמה) שכיון שמצוה שיהיו עליו תפילין כל היום, יחזור להניחם, והגרי"ח קניבסקי (אש"י ישראל פליט הע' מט) כתב שטוב לחזור ולהניחם. מאידך, בשו"ת מהרש"ג (ח"א סי' נב) ובשו"ת פרי השדה (ח"א סי' צה) כתבו שאינו צריך לחזור ולהניח תפילין.

7) ואף אם היה כן בשבת, שכתב השו"ע לעיל (סי' קו סי"א) שאין מתפללים בה תפילת נדבה, כתב הגרי"ח קניבסקי (שיח מרדכי פ"א הע' טז) שיחזור להתפלל שחרית בלא להתנות, כיון שמעיקר הדין דינו לחזור ולהתפלל, אלא שמספק אומרים לו שיחזור להתפלל ויחנה.

[משנ"ב ס"ק ו]

חזר ל'רצה'.

8) ואם לא חזר ל'רצה' אלא אמר יעלה ויבוא, ולאחר מכן המשיך 'ותחזינה' וכו', ורק לאחר שסיים את התפילה נזכר שצריך היה לחזור ל'רצה', כתב הגרש"ז איערבך (הליכות שלמה תפלה פט"ז סי'ה) שחזר ומתפלל שנית.

ואם אמר בברכת 'שמע קולנו' בקשה והזכיר בבקשתו שהזיז ראש חודש, ואחר כך שכח לומר יעלה ויבוא, כתבו הברכי יוסף (ס"ק ד) והב"ח (סי' י) שיצא ידי חובתו. מאידך, המאמר מרדכי (סי' ג) והחכמת שלמה (סי' א) כתבו שלא יצא ידי חובתו, כיון שאמירת יעלה ויבוא נתקנה לאמרה בברכת 'רצה'.

[משנ"ב ס"ק ח]

שצדין צריך לומר מתעוררים לא מקרי צדין סלוק תפלה.

9) ואם שכח לומר יעלה ויבוא ועומד ב'אלף נצור' (תחנונים שאחרי התפילה), והגיע השי"ץ לקדושה או לקריש, כתב בשו"ת שואל ומשיב (מהר"ק ח"ג סי' קסט) שלא יענה, וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' יא ח"ה סי' כג). שכן אם יענה לדברים שבקדושה חרי זו הוכחה שהסתיי דעתו מהתפילה, ויותר לא יוכל לחזור ל'רצה' אלא לתחילת התפילה, ודין זה הוא גם אם לא אמר עדיין יהיו לרצון. וכן הורה החזו"א (הגרי"ח קניבסקי בשמו, דעת נטוה תפלה הע' 139) שאסור לו לענות, ומטעם אחר, שכיון שצריך לחזור ל'רצה' נחשב הכל כתפילה אחת, ואסור להפסיק בה.

מאידך, בשו"ת אגרות משה (אורח ח"ג סי' נו) כתב שיכול לענות לדברים שבקדושה ולחזור לאחר מכן ל'רצה'. והוסיף, שדין זה הוא אף לדעת השו"ע לעיל (סי' קבב סי"א) הסובר שקודם ששונה לדברים שבקדושה עליו לומר יהיו לרצון, וכן כתב הגרש"ז איערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ח ס"ט). ובספר עמק ברכה (תפילה אות א) כתב כן בשם הגדול ממונסק, אך הוסיף שלדעתו לא יענה, שכיון שצריך לחזור ל'רצה' נחשב שעומד עדיין בתפילה ואסור להפסיק בה, ובסכרת החזו"א.

[משנ"ב ס"ק יא]

שאין צריך לתור משום טקא רצונא.

10) ודוקא אם נזכר אחרי שכבר סיים את תפילתו וצריך לחזור לתחילת התפילה, אבל אם עדיין לא סיים את תפילתו, כתב השו"ע לעיל (סי' קב סי"ג) שחזר ל'רצה', שאין בוה טורח הציבור.

ואם נזכר שטעה אחר ברכת כהנים וחרר ל'רצה', כתב האש"ל אברהם (בטשאטש, מהר"ת סי' קכו) שעל הכהנים לישא כפיהם שנית, וגם יחזרו הציבור לומר 'מודים דרבנן'. מאידך, בשו"ת הר צבי (אורח ח"א סי' סא) כתב שאין לישא כפיהם שנית. והקצות השלחן (סי' כג ברה"ש סי' מז) כתב שאינם חייבים לישא כפיהם שנית, אך מי"מ יאמר השי"ץ 'אלוקינו ואלקי אבותינו ברכנו' וכו', שהוא מסדר התפילה, והוסיף, שגם נכון שהכהנים יישא כפיהם שנית בלי ברכה, וסיים, שאם נכנס לבית הכנסת כהן שעדיין לא נשא את כפיו או שהיה בבית הכנסת ולא נשא כפיו בפעם הראשונה, ישא עכשיו את כפיו בברכה.

ושי"ץ שטעה בתפילת הלחש שלו, כתב השו"ע לעיל (סי' קכו סי"ד) שבתפילות שיש בהן חזרת השי"ץ, מפני טורח הציבור אינו חוזר להתפלל, ויוצא ידי חובתו בחזרת השי"ץ.

[משנ"ב ס"ק יב]

וקורין תללי.

11) ובטעם אמירת הלל בראש חודש, כתב השו"ת (בהוצאה חדשה מ"ס תמיד עמוד התפילה אות קעד) שבמקרים דרי תיקון לומר הלל כיון שדוד אמרו ברוח הקודש על יציאת מצרים, והמקרים הם זכר ליציאת מצרים. לכן גם ברוח תיקון לאומי, כיון שעל ידי קביעות רוח יודעים מתי יחול יום טוב, ואם כן גם ברוח יש ענין של זכר ליציאת מצרים.

[בה"ל ד"ה וקורין]

הסל ומנה כל היום (סי' 12) וכו', ואיךא בתשובת שאלת'ע"י, הסל ש"קא לתפלת שחרית, ועל"פ אין לקום עד אחר סל'ל.

12) ולקראו כבר מוזמן עלות השחר, כתב בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' א) שמיני שלומדים שומנו כל היום מהפסוק 'ממחר שמש עד מבוא' (תהלים יג ג), אם כן יש להחמיר שלא לקראו קודם נץ החמה, אבל בשעת הדחק אפשר להקל ולקראו כבר מעלות השחר. והשו"ע הרב (סי' תפח סי' כ) כתב, שאף שומנו כבר מעלות השחר, אך לבתחילה לא יקרא את ההלל קודם הנץ החמה, כיון שבענין הכריות קודם נץ החמה נחשב עדיין כליילה.

ולענין תקיעת שופר מוזמן עלות השחר, כתב במשנ"ב לקמן (סי' תקפח סי' ב) שכיון שאין הכל בקיאים בזמנים ועלולים להקדים גם קודם עלות השחר (וכמו שכתב רש"י במגילה כ, א ד"ה וכולין), לכן תיקנו לבתחילה לתקוע רק מנץ החמה, וכן כתב לקמן (סי' תרנב סי' ג) לענין טילת לולב, ולקמן (סי' תרפו סי' ד) לענין קריאת המגילה.

13) ולהפסיק בדבור בין תפילת שחרית להלל, כתב הדעת תורה (סי' ב) ובספר שו"ת מהרש"ם (ח"א סי' א) שאסור, והביא ראיה לכך מהתוספתא (מנחות פ"ד ה"ז) שכתוב בה 'הלל שבח ותפילה מעכבים זה את זה', ולכן אסור להפסיק ביניהם. מאידך, בשו"ת אגרות משה (אורח ח"ג סי' ע) כתב שודאי הלל ותפילה אינם מעכבים זה את זה, שהרי תפילה ומנה עד ד' שעות ואילו הלל זמנו כל היום, וכונת התוספתא שהביא הדעת תורה היא על התפילה עצמה, שאם אינו יודע לומר את כל התפילה שיש בה ג' חלקים שבח תפילה ובקשה, לא יצא ידי חובת תפילה. וכן ביארו את דברי התוספתא החזק יחזקאל (נעל התוספתא שם) והגר"פ פרנק (מקראי קודש סוכות ח"ב סי' כב).

